ITALYAN TILIDA PASSATO PROSSIMO ZAMONINING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI VA QO‘LLANILISHI

Samarqand davlat chet tillar instituti Roman German tillar fakulteti
2 kurs 2506 guruh talabasi
Ro‘zimurodova Madina

Annotatsiya: Ushbu maqolada italyan tilidagi *Passato prossimo* zamonining grammatik xususiyatlari, yasalish qoidalari va nutqda qo‘llanilishi o‘rganiladi. Shuningdek, yordamchi fe’llarning vazifasi, o‘tgan zamon sifatdoshining shakllanishi hamda ushbu zamonning boshqa o‘tganzamon shakllaridan farqli jihatlari misollar asosida yoritiladi.

Kalitso‘zlar: italyan tili, grammatika, Passato prossimo, o‘tgan zamon, yordamchi fe’l.

Kirish

Italyan tili roman tillari guruhiga mansub bo‘lib, uning grammatik tizimida fe’l zamonlari muhimo‘rin egallaydi. Fe’l zamonlari orqali harakatning qachon sodir bo‘lganligi, davomiyligi va natijasiifodalanadi. Italyan tilida o‘tgan zamonni ifodalash uchun bir nechta grammatik shakllar mavjud.Ulardan biri *Passato prossimo* zamonidir.

Passato prossimo italyan tilida kundalik suhbatlarda keng qo‘llaniladi. Ushbu zamon o‘tmishdasodirbo‘lganvatugallanganharakatlarniifodalashuchunishlatiladi.Masalan,kechabajarilganish, yaqinda sodir bo‘lgan voqea yoki o‘tmishda amalga oshirilgan harakat haqida gapirganda ushbu zamondan foydalaniladi.

Mazkur zamonni to‘g‘ri o‘zlashtirish italyan tilida fikrni grammatik jihatdan to‘g‘ri ifodalash,matnlarni tushunish va og‘zaki nutqni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Asosiy Qism

1.Passatoprossimozamoninginggrammatikmohiyati

Passatoprossimo o‘tmishdasodirbo‘lganvatugallanganharakatniifodalovchimurakkabfe’l zamonidir.Uo‘zbektilidagi“qildim”,“bordim”,“o‘qidim”,“ko‘rdim”kabis hakllargako‘pinchamos keladi.

Masalan:

- **ostudiatoitaliano.** Menitalyantilinio‘rgandim.
- **ariaèandataascuola.** Mariyamaktabgabordi.

-

bbiamomangiatolapizza. Bizpitsayedik.

-

uihacompratounlibro. Ukitobsotiboldi.

Ushbu misollardan ko‘rinadiki, *Passato prossimo* zamoni yordamchi fe’l va asosiy fe’lning o‘tganzamon sifatdoshi orqali hosil qilinadi.

2.Passatoprossimozamoniningyasalishi

Passatoprossimoquyidagigrammatikformulaasosidayasaladi:

Yordamchife’l(essereyokiavere)+participiopassato

Bu yerda *essere* — “bo‘lmoq”, *avere* — “ega bo‘lmoq” ma’nolarini anglatuvchi fe’llar bo‘lib, mazkur zamonda yordamchi vazifasini bajaradi.

Asosiy fe’l esa *participio passato*, ya’ni o‘tgan zamon sifatdoshi shaklida qo‘llaniladi. Italyan tilida fe’llar infinitiv shaklining oxiriga qarab uch guruhga bo‘linadi:

1. **–are** bilan tugaydigan fe’llar: parlare, mangiare, studiare.
2. **–ere** bilan tugaydigan fe’llar: vedere, leggere, prendere.
3. **–ire** bilan tugaydigan fe’llar: dormire, partire, finire.

O‘tgan zamon sifatdoshi, odatda, quyidagicha yasaladi:

Infinitivshakli	Participiopassato	Tarjimasi
parlare	parlato	gapirmoq—gapirdi
mangiare	mangiato	yemoq—yedi
studiare	studiato	o‘qimoq—o‘qidi
vedere	visto	ko‘rmoq—ko‘rdi
leggere	letto	o‘qimoq—o‘qidi
prendere	preso	olmoq—oldi
dormire	dormito	uxlamoq—uxladi
partire	partito	jo‘nabketmoq—jo‘nabketdi
finire	finito	tugatmoq—tugatdi

Jadvaldan ko‘rinadiki, *-are* bilan tugaydigan fe’llarning ko‘pchiligi *-ato*, *-ere* fe’llari *-uto*, *-ire* fe’llari esa *-ito* qo‘shimchasini oladi. Biroq ayrim fe’llarning o‘tgan zamon sifatdoshi istisno shakllarda bo‘ladi. Masalan, *fare — fatto*, *scrivere — scritto*, *dire — detto*.

3.Esserevaavere yordamchi fe’llarining qo‘llanilishi

Passato prossimo zamonini hosil qilishda yordamchi fe’lni to‘g‘ri tanlash muhim grammatik qoidalardan biridir.

Avere yordamchi fe’li ko‘plab o‘tuvchi fe’llar bilan va ayrim boshqa fe’llar bilan qo‘llaniladi. Misollar: - **Homangiatounamela.** Men bitta olma yedim.

-

ailettoillibro? Senkitobnio‘qidingmi?

-

bbiamostudiatolagrammatica. Biz grammatikani o‘rgandik.

-

orohannovistounfilm. Ular film tomosha qilishdi.

*Avere*fe’lininghozirgizamondagishakllariquyidagicha:

Kishilikolmoshi	Avereshakli
Io	ho
Tu	hai
Lui/Lei	ha
Noi	abbiamo
Voi	avete
Loro	hanno

Essereyordamchife’liesa ko‘plab harakat va holat o‘zgarishini bildiruvchi fe’llar bilan ishlatiladi. Masalan, *andare* (bormoq), *arrivare* (yetib kelmoq), *partire* (jo‘nab ketmoq), *nascere* (tug‘ilmoq) va *diventare* (bo‘lmoq, aylanmoq).

Misollar:

-

onoandatoascuola.—Menmaktabgabordim.(Erkakkishi)

-

onoandataa scuola.—Menmaktabgabordim.(Ayolkishi)

-

iamoarrivatipresto.—Bizertayetibkeldik.

-

ariaènatanel2004.—Mariya2004-yildatug‘ilgan.

*Essere*bilanishlatilgandaparticipiopassato,odatda,egabilanjinsvasondamoslashadi:

-

o—erkakjins, birlik;

-

a—ayol jins, birlik;

-

i—erkak jins yoki aralash guruh, ko‘plik;

-

e—ayol jins, ko‘plik.

Masalan, *Luca è partito* (Luka jo‘nab ketdi), *Anna è partita* (Anna jo‘nab ketdi), *Luca e Marco sono partiti* (Luka va Marko jo‘nab ketishdi),

Anna e Maria sono partite (Anna va Mariya jo‘nab ketishdi).

Ta’kidlash kerakki, yordamchi fe’lni tanlash har doim ham oddiy qoida bilan belgilanmaydi. Ayrim fe’llar ma’nosi va gapdagi qo‘llanishiga qarab turlicha yordamchi fe’l bilan kelishi mumkin. Shuninguchun fe’llarni misollar bilan o‘rganish maqsadga muvofiqdir.

4.Pass atoprossimo zamonining inkor va so‘roq shakllari

Italyan tilida inkor gap hosil qilish uchun yordamchi fe’ldan oldin **non**inkor yuklamasi qo‘yiladi. Misollar:

- **onhostudiatoieri.** Menkechao‘qimadim.
- **onsiamoandatialcinema.** Bizkinogabormadik.
- **arianonhacompratoillibro.** Mariyakitobnisotibolmadi.

So‘roq gaplarda esa ko‘pincha gapning ohangi o‘zgartiriladi. Yozuvda so‘roq belgisi ishlatiladi.Misollar:

- **aimangiato?** Ovqatlandingmi?
- **vetefinitoillavoro?** Ishnitugatdingizmi?
- **eiandataalmercato?** Bozorga bordingmi? (Ayolkishiga)

Demak, Passato prossimo zamonida darak, inkor va so‘roq gaplarni hosil qilish uchun yordamchi fe’lhamda asosiy fe’l shakllaridan to‘g‘ri foydalanish lozim.

5.Passatoprossimozamonining qo‘llanilish holatlari

Ushbu zamon bir nechta muhim vaziyatlarda qo‘llaniladi.

Birinchidan, o‘tmishda sodir bo‘lgan tugallangan harakatni ifodalaydi.

Ierihovisitatomianonna. Kecha buvimni ko‘rgani bordim. Ikkinchidan, yaqinda sodir bo‘lgan voqea haqida ma’lumot beradi.

Hoappenafinitoicompiti. Men hozirgina uy vazifalarini tugatdim.

Uchinchidan, suhbatda shaxsiy tajriba va amalga oshirilgan ishlarni ifodalash uchun ishlatilishi mumkin.

HovisitatoRomaduevolte. Men Rimga ikki marta borganman.

Shuningdek, *ieri* (kecha), *la settimana scorsa* (o‘tgan hafta), *poco fa* (biroz oldin), *già*(allaqachon) va *appena* (hozirgina) kabi vaqt ifodalari bilan tez-tez uchraydi. Biroq zamon tanlovi faqat vaqt ravishing emas, balki nutq mazmuni va vaziyatga ham bog‘liq.

6.Passatoprossimo va imperfetto zamonlarining farqi

Italyan tilida *Passato prossimo* va *Imperfetto* o‘tgan zamon haqida

gapirishda keng qo‘llaniladi, ammo ularning vazifalari farq qiladi.

Passato prossimo ko‘pincha tugallangan voqea yoki harakatni ifodalasa, *Imperfetto* o‘tmishdagidavomli holat, takroriy odat yoki voqeaning fonini tasvirlash uchun ishlatiladi.

Misollar:

- **erihostudiatoitaliano.** Kecha italyan tilini o‘rgandim.
- **abambinostudiavoitalianoognigiorno.** Bolaligimda har kuni italyan tilini o‘rganardim.
- **entrestudiavo,èarrivatomiofratello.** Men o‘qiyotganimda akam ukam yetib keldi.

Oxirgi misolda *studiavo* davom etayotgan harakatni, *è arrivato* esa shu paytda sodir bo‘lganvoqeani ifodalaydi. Bu farq italyan tilida voqealarni izchil bayon qilish va o‘tgan zamondagi holatlarnianiq tasvirlash uchun katta ahamiyatga ega.

Natijalar Va Muhokama

Tadqiqot natijalari Passato prossimo zamonining italyan tili grammatikasida muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Ushbu zamonni to‘g‘ri qo‘llash uchun uchta asosiy jihatga e’tibor qaratish zarur:yordamchi fe’lni to‘g‘ri tanlash, asosiy fe’lning participio passato shaklini bilish va zarur holatlardajins hamda son moslashuviga rioya qilish.

Averevaessere yordamchi fe’llarini noto‘g‘ri ishlatish gapning Grammatik jihatdan xato tuzilishiga olib kelishi mumkin. Xuddi shuningdek, *visto*, *fatto*, *letto* va *scritto* kabi istisno shakllarni yodolish ham muhimdir.

Mavzuni samarali o‘rganish uchun fe’llarni jadval asosida yodlash, darak va inkor gaplar tuzish,savol-javob mashqlarini bajarish hamda kundalik hayotga oid kichik matnlar yozish tavsiya etiladi. Bu usullar grammatik bilimlarni amaliy nutqda qo‘llash ko‘nikmasini shakllantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Passato prossimo italyan tilining asosiy o‘tgan zamon shakllaridan biri bo‘lib,o‘tmishda sodir bo‘lgan tugallangan harakatlar va voqealarni ifodalashda keng qo‘llaniladi. Uninggrammatik tuzilishi *essere* yoki *avere* yordamchi fe’li hamda *participio passato* shaklidantashkil topadi.

Mazkur zamonni puxta o‘zlashtirish italyan tilida og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirish, o‘tmishdagi voqealarni izchil bayon qilish va boshqa grammatik zamonlarni farqlashga yordam beradi. Shusababli Passato

prossimo mavzusini nazariy qoidalar bilan bir qatorda amaliy mashqlar orqali o‘rganish muhim hisoblanadi.

FOYDALANILGANADABIYOTLAR

1. Serianni,L. Italiano. Grammatica, sintassi, dubbi*. Garzanti.
2. Maiden,M. Robustelli,C.*AReference Grammar of Modern Italian*. Routledge.
3. Nocchi,S.* Grammatic apraticadella linguaitaliana*. Alma Edizioni.
4. Dars jarayonida foydalaniladigan italyan tili grammatikasi bo‘yicha o‘quv qo‘llanmalar.